

Solidarity With OTHERS

Kilitli Adaletsizlik: Türkiye'nin Ceza İnfaz Sisteminde Özgürlük ve Adil Muamele Mücadelesi

Eylül - 2023

Yönetici Özeti	3
Metodoloji	4
Türkiye'de Siyasi Mahpusların Keyfi Olarak Tutuklanması	5
İkincil Ceza Olarak Ayrımcı İnfaz Uygulamaları	5
Türkiye'de Denetimli Serbestlik ve Koşullu Salıverme	6
Serbest Bırakılma Mücadeleleri: Siyasi Mahkumların Durumu	7
Yazılı Soru Önergeleri: Adalet Çılgılığı	8
Uluslararası Yasal Çerçeve: Türkiye Tarafından İhlal Edilen Yükümlülükler	9
Örnek Olay İncelemeleri: Özgürlük Arayışı	11
Siyasi Mahpusların Denetimli Serbestlik ve Şartlı Tahliye Taleplerinin Ele Alınış Biçimleri	14
Türk Makamları için Tavsiyeler	16
Uluslararası Kurumlara Tavsiyeler	17
Sonuç	18
Dipnotlar.....	19

Yönetici Özeti

2018 - 2023 yılları arasında, milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan yaklaşık 500 yazılı soru önergesi, uluslararası gözlemciler tarafından büyük ölçüde fark edilmeyen ağır bir hak ihlaline değiniyordu. Şaşırtıcı bir şekilde, bu soruların neredeyse hiçbiri yanıtlanmamış ve Türk ceza infaz sisteminin dünya insan hakları camiasından gizlenen kritik bir yönü ortaya çıkmıştır. Bu sorularda büyük bir adaletsizlik yatıyor: siyasi mahpusların özgürlük hayalleri bürokratik kayıtsızlığın ağırlığı altında parçalanıyor.

Türkiye'nin cezaevi duvarlarının ardında, daha doğrusu infaz idaresinin karanlık koridorlarında bu derin adaletsizlik devam ediyor. On binlerce siyasi mahpusun ve cezaları onandığı halde hapse girmeyi bekleyen yüz binden fazla kişinin bulunduğu bir ülkede, önemli bir insan hakları ihlali sessizce gerçekleşmeye devam ediyor. Keyfi bir devlet politikası, masum hayatların kıymetli yıllarını çalan bir hırsıza dönüşmüş durumda.

Bu yönetici özeti, Türkiye'de siyasi mahpusların keyfi olarak hapsedilmesini araştıran kapsamlı raporun kısa bir özetini sunmaktadır. Rapor öncelikle Türk ceza sisteminin ayrımcı boyutuna odaklanmakta, özellikle de Kürt nüfusu ve Gülen hareketiyle ilişkili kişilerin maruz kaldığı denetimli serbestlik ve şartlı salıverme uygulamalarının reddine vurgu yapmaktadır. Rapor, sorunun boyutlarını ortaya koyan istatistiklerle bu konunun ne kadar büyük olduğunu vurgulamaktadır.

Rapor, Türkiye'deki siyasi mahpusların karşı karşıya kaldığı iki yönlü cezanın altını çiziyor. Haksız tutuklamaların ötesinde, bu mahpuslar uzun süreli hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmakta ve çoğu zaman cezalarının tamamını parmaklıklar ardında çekmektedirler. Ceza sistemi içindeki bu muamele eşitsizliği kritik bir endişe kaynağıdır ve adalet ve uluslararası insan hakları standartları konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Rapor, Türkiye'nin ceza infaz sistemindeki denetimli serbestlik ve koşullu salıverme mekanizmalarını incelemektedir. Bu mekanizmalar rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlarken, siyasi mahpuslar bu haklara erişimlerini engelleyen ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Rapor, siyasi mahpusların denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme hakkı elde etmede karşılaştıkları zorlukları gösteren derinlemesine vaka incelemeleri sunmaktadır. Bu vakalar, varsayılan örgütsel bağlara gereğinden fazla güvenilmesi, ispat yükümlülüğünün yanlış uygulanması, davranış ve ifadelerin keyfi olarak yorumlanması ve ret kararları için yetersiz gerekçelendirme gibi sistematik kalıpları ortaya koymaktadır.

Rapor, Türkiye'nin siyasi mahpuslara yönelik muamelesinin, MSHUS, AIHS, BM Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar ve BM Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Asgari Standart Kurallar dahil olmak üzere uluslararası taahhütler ve kılavuz ilkelerle nasıl çeliştiğini vurgulamaktadır. Bu standartlar ayrımcılık yapmamayı, bireyselleştirilmiş değerlendirmeleri, şeffaflığı ve denetimli serbestlik ve erken tahliye mekanizmalarında etik standartları vurgulamaktadır.

Avrupa Konseyi'nin temel tavsiyeleri ve hükümleri, denetimli serbestlik ve erken tahliye sistemlerinde bireyselleştirilmiş değerlendirmelerin, adaletin ve ayrımcılık yapmamanın önemini vurgulamakta ve Türkiye'deki uygulamaları değerlendirmek için temel ölçütler olarak hizmet etmektedir.

Sonuç olarak bu rapor, Türkiye'de siyasi mahpusların denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme hakları konusunda karşılaştıkları yaygın ve sistemik zorluklara ışık tutmaktadır. Adaleti, ayrımcılık yapmamayı ve uluslararası insan hakları standartlarına uyumu sağlamak için acil reformlar yapılması çağrısında bulunmaktadır. Sunulan tavsiyeler, bu kritik konuların ele alınmasına yönelik bir yol haritası sunmaktadır.

Metodoloji

Bu bölümde, Türkiye'de denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme haklarını kullanmak isteyen siyasi mahpusların karşılaştıkları zorlukları araştırmak için kullandığımız metodoloji özetlenmektedir. Çalışma, sistematik engelleri ve keyfi uygulamaları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Verileri çeşitli kaynaklardan topladık ve analiz ettik.

Veri Kaynakları

- a) Yasal Çerçeve ve Uluslararası Standartlar: Denetimli serbestlik ve koşullu salıverme ile ilgili Türk kanunları, uluslararası standartlar ve insan hakları ilkeleri incelenmiştir.
- b) Resmi Raporlar ve Hükümet Açıklamaları: Siyasi mahpuslara ilişkin politika ve uygulamaları anlamak için resmi raporları ve hükümet açıklamalarını inceledik.
- c) Mahkeme Kararları ve Hukuki Davalar: Yasanın pratikte nasıl uygulandığını değerlendirmek için mahkeme kararlarını ve içtihatları inceledik.
- d) Görüşmeler ve Tanıklıklar: Siyasi mahpuslarla ve yakınlarıyla yapılan görüşmeler değerli niteliksel veriler sağlamıştır.

Veri Toplama

Mülakatlar gerçekleştirdik ve resmi belgeleri, mahkeme kararlarını ve hukuki metinleri sistematik olarak toplayıp analiz ettik.

Veri Analizi

Nitel veriler tematik olarak kodlanmış ve tekrar eden zorluklar belirlenmiştir. Nicel veriler, eğilimleri belirlemek için istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

Etik Hususlar

Görüşülen kişilerin mahremiyetini ve anonimliğini sağladık.

Sınırlamalar

Çalışma, veri mevcudiyeti ve mülakatlar için siyasi mahpuslara erişim dahil olmak üzere sınırlamaları kabul etmektedir.

Türkiye'de Siyasi Mahpusların Keyfi Olarak Tutuklanması

Son yıllarda Türkiye, Kürt nüfusu ve Gülen hareketi^[1] de dâhil olmak üzere çeşitli siyasi gruplara ve bireylere yönelik sistematik zulmün damgasını vurduğu ciddi bir adaletsizlikle karşı karşıya kalmıştır. Bu amansız kampanya, keyfi gözaltılar, tutuklamalar ve haksız hapis cezalarının belirleyici olduğu çok sayıda insan hakları ihlaline yol açmıştır. Yüz binlerce kişi bu zulmün kurbanı olurken, on binlerce kişi de haksız yere terörist ya da suçlu olarak damgalanarak özgürlükleri siyasi amaçlar uğruna haksız yere kısıtlandı.

Dahası, istatistikler bu gözaltı ve tutuklamaların ne kadar geniş çaplı olduğunu ortaya koymaktadır. Savcılıklar 2015-2021 yılları arasında terör soruşturmasında 2.217.572 kişi hakkında karar vermiştir. Adalet Bakanlığı verileri, aynı dönemde 561.388 kişi hakkında terör suçlarından kamu davası açıldığını ve 374.056 kişinin terör suçlamasıyla mahkemeler tarafından mahkûm edildiğini göstermektedir. Şok edici bir şekilde, hüküm giyenler arasında 154.970 kişi fiili hapis cezasına çarptırılmıştır ki bu da meselenin derinliğini göstermektedir.^[2]

Eski HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş ve eski Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı Gültan Kışanak gibi Kürt siyasetçiler uzun süredir hapiste. Bununla birlikte, Türkiye'deki siyasi tutukluların, özellikle de keyfi gözaltı ve hapis cezalarına maruz kalanların büyük çoğunluğunun Gülen hareketi ile bağlantılı olduğunu belirtmek önemlidir.^[3]

İnsan Hakları Konseyi'nin Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu, 27 Mart - 5 Nisan 2023 tarihleri arasındaki doksan altıncı oturumunda, Türkiye'de Ali Ünal ile ilgili 3/2023 sayılı Görüşü ele aldı. Çalışma Grubu, geçtiğimiz altı yıl içinde Türkiye'de keyfi gözaltı vakalarında önemli bir artış gözlemlemiştir. Çalışma Grubu, bu vakaları karakterize eden tekrar eden modelden derin endişe duymakta ve belirli durumlarda, uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırı olan yaygın veya sistematik hapsedme veya ciddi şekilde özgürlükten mahrum bırakmanın insanlığa karşı suç teşkil edebileceğini hatırlatmaktadır.^[4]

İkincil Ceza Olarak Ayrımcı İnfaz Uygulamaları

Bu konu daha yakından incelendiğinde, Türkiye'deki siyasi mahpusların iki yönlü bir cezalandırma biçimiyle karşı karşıya oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu cezalandırmanın ilk boyutu, genellikle asılsız veya uydurma suçlamalara dayanılarak haksız yere tutuklanmalarını içermektedir. Bu kişiler, yasadışı bir örgüte üye oldukları iddiasıyla en az 6 yıl 3 ay gibi ağır cezalarla sonuçlanan uzun süreli yasal işlemlere tabi tutulmaktadır.

Ancak, bu kişilerin ceza sistemi içinde gördükleri muameleye ilişkin ikinci boyut özellikle kaygı vericidir. Benzer cezalara çarptırıldıklarında genellikle zamanlarının sadece bir kısmını kapalı ceza infaz kurumlarında geçiren adi suçluların tam aksine, siyasi mahkûmlar cezalarının tamamı boyunca hapsedilme riskiyle karşı karşıyadır. Bu eşitsizliği daha canlı bir şekilde örneklendirmek gerekirse:

Gasp suçundan hüküm giymiş bir mahkum için:

- Ceza Süresi: 6 yıl 3 ay.
- Şartlı Tahliye için Uygunluk: 3 yıl, 1 ay ve 15 gün.
- Denetimli Serbestlik için Uygunluk: 1 ay ve 15 gün.
- Gerçek Hapsedilme Süresi (uygulamada): 1 ay 15 gün.

Siyasi bir mahkum için:

- Mahkumiyet Süresi: 6 yıl 3 ay.
- Şartlı Tahliye için Uygunluk: 4 yıl, 8 ay ve 10 gün.
- Denetimli Serbestlik için Uygunluk: 3 yıl, 8 ay ve 10 gün.
- Toplam Hapis Süresi (şartlı tahliye ve denetimli serbestlik olmadan): 6 yıl 3 ay.

Meselenin özü burada yatmaktadır: 6 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırılan bir siyasi mahkum, şartlı tahliye talebi reddedilirse bu sürenin tamamını kapalı parmaklıklar ardında geçirebilir. Nihayetinde şartlı tahliyeden yararlınsalar bile, kapalı bir ceza infaz kurumunda yaklaşık beş yıl hapis cezasıyla karşı karşıya kalabilirler. Bu çarpıcı tezat, siyasi mahpusların Türk ceza infaz sistemi içinde uzun süreli hapsedilmenin ve farklı muamelenin en ağır yükünü taşıdığı sorunun derinliğini vurgulamaktadır.

Bu uygulamanın hukuka aykırılığı dikkat çekicidir. Siyasi mahpuslar hem keyfi gözaltılara hem de uzun süreli hapsedilmelere maruz kalmaktadır. Bu çifte cezalandırma sadece adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine aykırı olmakla kalmamakta, aynı zamanda uluslararası insan hakları standartlarını da ihlal etmektedir. Bu uygulama sadece uluslararası insan hakları standartlarını ihlal etmekle kalmıyor, aynı zamanda BM Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları), özellikle de hiçbir mahpusun aynı fiil veya suçtan dolayı iki kez cezalandırılmayacağını belirten ve adalet ve adil yargılanma ilkelerini vurgulayan 39. Kural ile de çelişiyor.^[5]

Türkiye'de Denetimli Serbestlik ve Koşullu Salıverme

Türkiye'de denetimli serbestlik ve koşullu salıverme, ceza infaz sisteminin temel unsurlarıdır. Örgütlerden ayrılan ve koşullu salıverilmelerine bir yıldan az süre kalan terör suçundan hükümlü mahpuslar, Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği Madde 6(2)'de düzenlendiği üzere kapalı kurumlardan açık kurumlara nakledilebilirler. Açık ceza infaz kurumlarında bulunan ve koşullu salıverilmelerine bir yıl veya daha az süre kalan iyi halli mahpuslar, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 105/A maddesinde öngörüldüğü üzere denetimli serbestlik talebinde bulunabilirler.^[6] Buna ek olarak, koşullu salıverme, hapis cezası süresince iyi halli olmaya dayalı denetimli serbestlikten sonra bir başka seçenektir. Uygunluk, ağırlaştırılmış müebbet hapis

veya süreli hapis gibi ceza türüne göre değişir ve Madde 107(2)'de belirtildiği gibi belirli süre gereklilikleri vardır.
[\[7\]](#)

31 Ağustos 2022 tarihi itibarıyla Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, cezalarını denetimli serbestlik altında çeken yaklaşık 250 bin yetişkin olduğunu bildirmiştir.[\[8\]](#) Bu sayının büyüklüğünün denetimli serbestlik sisteminin etkin bir şekilde işlediğini göstermediğinin altını çizmek çok önemlidir. Gerçekte bu durum, adi suçlardan hüküm giymiş mahpusların denetimli serbestlik gibi haklarını kullanabilmelerine karşın, siyasi mahpusların genellikle bu haklara erişimlerini engelleyen ayrımcı muamele ve keyfi engellerle karşılaştıklarını göstermektedir. Ceza sistemi içindeki bu muamele eşitsizliği, siyasi mahpuslara yönelik eşitsiz ve potansiyel olarak önyargılı uygulamalar konusunda önemli endişelere yol açmaktadır.

Serbest Bırakılma Mücadeleleri: Siyasi Mahkumların Durumu

Kritik hususlardan biri, örgütlü suçlardan hüküm giyenlerin açık ceza infaz kurumlarına ayrılma usulüdür. Bu süreç Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği'nin 6/2-ç maddesi ile düzenlenmiştir.[\[9\]](#) Bu hükme göre hükümlüler, bağlı buldukları örgütten ayrılmış olmaları koşuluyla, iyi hal göstermeleri ve koşullu salıverilmelerine bir yıldan az süre kalmış olması halinde açık kurumlara nakil için değerlendirilebilmektedir.

Uygulamada, siyasi mahkumların örgütten ayrıldıklarını kanıtlama zorunluluğu çok katı ve keyfi bir şekilde uygulanmaktadır. Yargılamaları sırasında bir örgütle bağlantılı olduklarını sürekli olarak reddeden mahpusların, olumlu bir karar alabilmek için örgütten ayrıldıklarına dair bir beyanda bulunmaları gerekmektedir. Ancak bu gereklilik tutarlı bir şekilde uygulanmamakta ve kurumlar arasında farklı uygulamalara yol açmaktadır. Çoğu durumda, böyle bir beyan bile yeterli olmamakta ve mahpusun örgütten ayrılmadığı varsayımına dayanarak keyfi ve zorlama yorumlar yapılmaktadır. Mahpusları, herhangi bir ilişkilerini inkar etseler bile, ayrıldıklarını beyan etmeye zorlamak hukuki sorunlar doğurmaktadır. Oysa örgütle bağın belirlenmesinde mahpusun özgür iradesini ve haklarını korumak için zorla beyan değil, somut kriterler ve davranışlar esas alınmalıdır.

Öte yandan, bazı ceza infaz kurumları Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 20.04.2015 tarihli bir yazısına atıfta bulunmuştur.[\[10\]](#) Yazıda, örgütten ayrıldığını veya tarafsız kaldığını dilekçe ile beyan eden hükümlülerin durumlarının yasal hükümlere göre değerlendirilmesi için 60 günlük bir gözlem süresine tabi tutulmaları gerektiği belirtilmektedir. Bu süre zarfında örgütsel bağlantıları, ziyaretçilerle etkileşimleri ve telefon görüşmeleri ve mektuplar gibi iletişimlerini yakından takip edilmelidir. Yönerge ayrıca bu değerlendirme sürecinde üst düzey örgüt üyeleri veya aktif katılımcılarla bağların koparılmasının önemini vurgulamaktadır. İşte bu noktada cezaevi yönetimlerinin tutarsız ve keyfi uygulamaları gündeme geliyor.

Uygulamada ceza infaz kurumlarının sıklıkla Samimiyet Teyidinin Kabulü ya da Reddi kararları verdiği görülmektedir. Ancak bu kararların, özellikle de siyasi mahpuslarla ilgili kararların, çoğu zaman somut gerçeklerden sapan soyut ve keyfi yorumlarla karakterize olma eğiliminde olduğunu belirtmek gerekir. Ne yazık ki, bu tür yorumlar sıklıkla retle sonuçlanmakta ve özellikle siyasi bağlantıları olan bireyler için sürecin adilliği ve tutarlılığı konusunda endişelere yol açmaktadır.

Siyasi mahpusların maruz kaldığı bir diğer hukuksuzluk ise 'iyi hal' belirlenmesinde uygulanan keyfi kriterler ve bu kararı veren kurulun yapısına ilişkindir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliğin 22. maddesine göre^[11], açık cezaevi, denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme haklarının değerlendirilmesinden sorumlu olan İdare ve Gözlem Kurulu, kurum müdürünün başkanlığında toplanır. Kurulun oluşumu, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, bir idare memuru, bir cezaevi hekimi, bir psikiyatrist, bir psikolog, psiko-sosyal yardım servisinin diğer pozisyonlarından bir personel, bir öğretmen, bir infaz ve koruma başmemuru ve kurum müdürü tarafından seçilen bir teknik personelden oluşmaktadır. 2020 yılında yapılan bir değişiklikle önemli bir yenilik getirilmiştir. Terör suçlarından hüküm giyen kişilerin iyi halini değerlendirmekle görevli kurula (5275 sayılı Kanun'un 89. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca) Cumhuriyet başsavcısı veya Cumhuriyet başsavcısının görevlendireceği bir savcının başkanlık etmesi öngörülmüştür. Cezaevi idaresi dışından bir savcının komiteye başkanlık etmesi şeklindeki bu değişiklik, geleneksel uygulamadan bir sapma anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, değerlendirme süreci, mahpusun cezaevindeki davranışlarının ötesine geçerek, kişinin iddia edilen suç geçmişinin değerlendirmelerin odağına oturmasını netice vermiştir. Ayrıca, Madde 22, Cumhuriyet Başsavcısı'na İzleme Kurulu'ndan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan ve Sağlık Bakanlığı'ndan ek üyeler atmasına ilişkin bir yetki vermektedir. Bu hüküm, savcının kurula cezaevi idaresi dışından üç üye daha atmasına imkan tanımakta ve bu üyelerin kararlarını savcının bakış açısıyla uyumlu hale getirerek değerlendirme sürecini etkileme potansiyeline ilişkin endişelere yol açmaktadır.

Bu zorluklara ek olarak, İnfaz Hakimlikleri ve Ağır Ceza Mahkemeleri ile ilgili durumun da ele alınması elzemdir. Bu yargı organları, İdare ve Gözlem Kurulu tarafından verilen kararlara itiraz eden siyasi mahkumların temyiz sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ne yazık ki, bu tür davalara yaklaşımları hukuki endişelere yol açmaktadır. Bu yargı kurumları sıklıkla usule ilişkin formalitelere öncelik verirken, temyiz başvurularının esasına yeterince girmemektedir. Bu uygulama, yeterli hukuki gerekçelerden yoksun ret kararlarının tekrarlanmasına yol açarak, siyasi tutukluların hukuki çözüm ve adalet arayışlarında karşılaştıkları zorlukları daha da artırmaktadır.

Yazılı Soru Önergeleri: Adalet Çılgılığı

Dahası, 2018'den bu yana, söz konusu meselenin sarsıcı boyutu meclis soruşturmalarıyla daha da belirgin hale gelmiştir. Yasama organının temel denetim mekanizmalarının bir parçası olarak Milletvekilleri (MP) tarafından 500'den fazla yazılı soru önergesi özenle sunulmuştur.

2018-2023 yılları arasında, 13 Milletvekili tarafından 544 kişi (509 denetimli serbestlik ve 35 koşullu salıverme) hakkında toplam 496 yazılı soru önergesi (471 denetimli serbestlik ve 25 koşullu salıverme) verilmiştir. Bu sorularda denetimli serbestlik ve koşullu salıverme haklarının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak Adalet Bakanlarından yanıt istenmiştir.

Önergenin Son Durumu	Denetimli Serbestlik konulu	Koşullu Salıverilme konulu	Toplam
Yasama Dönemi Sona Erdiğinden Hükümsüz Sayıldı	24	1	25
Cevaplanmadığı Gelen Kağıtlarda İlan Edildi	343	16	359
15 Günlük Cevaplanma Süresi Devam Ediyor	60	8	68
Süresi Geçtikten Sonra Cevaplandı	42		42
Cevaplandı	2		2

Dikkat çekici bir şekilde, bu soru önergelerinden sadece 2'sine yasal süre olan 15 gün içinde cevap verilirken, 42'sine öngörülen süreden sonra cevap verilmiştir. Ne yazık ki, 25 soru önergesi halen beklemede olup, 427 soru önergesi ise cevapsız kalmıştır.

Süresi geçtikten sonra cevaplanan 42 soru önergesine, 16 Haziran 2020 ile 17 Temmuz 2020 tarihleri arasındaki bir aylık süre içerisinde toplu şekilde yanıt verilmiştir. Daha da önemlisi, 17 Temmuz 2020 tarihinden sonra hiçbir soru önergesine yanıt verilmemiştir. Ancak bu yanıtlar iddialara ilişkin somut cevaplar içermemektedir. Vakaların çoğunda, yanıt sadece "Denetimli Serbestlik uygulamalarının mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütüldüğünü" yinelemekle yetinmiştir. Adalet Bakanı tarafından imzalanan bu cevaplar, soru önergelerindeki iddiaları yalanlamanın ve denetimli serbestlik uygulamalarının yasal yönergelere uygun olduğunu iddia etmenin ötesinde somut bir içerikten yoksundur. Bu durum, konuyu karartmaya yönelik sistematik bir çabaya işaret etmektedir. Dahası, Adalet Bakanlığı'nın son üç yıldır bu konuda dikkat çekici bir şekilde sessiz kaldığını ve denetimli serbestlik ve koşullu salıverme haklarının uygulanmasında şeffaflık ve hesap verebilirlik eksikliğine ilişkin endişeleri daha da derinleştirdiğini vurgulamak önemlidir.

Yoğun ihlal iddiaları daha yakından incelendiğinde, bu endişelerin özellikle belirgin olduğu belirli bölgeler ve ceza infaz kurumları ortaya çıkmaktadır. Afyonkarahisar'ın 36 vaka ile listenin başında yer alması, denetimli serbestlik ve şartlı salıverme hakları ihlallerinin önemli ölçüde yoğunlaştığına işaret etmektedir. Hemen ardından 35 vaka ile Sincan gelmektedir ve bu da bu bölgelerdeki sorunların ciddiyetini daha da vurgulamaktadır. Ayrıca, İzmir, Antalya, Tekirdağ, Manisa, Tokat, Yozgat, Niğde ve Samsun, her bir bölge veya tesiste 11 ila 22 arasında değişen vaka raporlarıyla kayda değer yoğunluklar sergilemektedir.

Mağdurların bizzat kendilerinin, adalet mücadelelerinin başarısızlığa yol açabileceğinin bilincinde olarak mağduriyetlerini parlamentonun dikkatine sunmayı seçtiklerini bilmek çok önemlidir. Esasen, mağdurların çoğunluğu, hükümetin olası tepkisinden duydukları endişe nedeniyle şikayetlerinin parlamento gibi gözetim makamları tarafından ele alınması konusunda isteksiz davranmakta ve bu da adalet arayışlarından vazgeçmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, bu gözetim mekanizmasına duyulan güven eksikliği de dikkat çekicidir. İstatistiklerin de gösterdiği gibi, cevaplanan yazılı soru önergelerinin sayısı %8'i geçmemektedir.

Uluslararası Yasal Çerçeve: Türkiye Tarafından İhlal Edilen Yükümlülükler

Uluslararası insan hakları standartlarına dayanan denetimli serbestlik ve şartlı tahliye gibi erken tahliye mekanizmaları, rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, Türkiye'de bu tedbirlerin uygulanmasında, özellikle siyasi suçlardan tutuklu bulunan kişiler için, diğer mahkumlara kıyasla ciddi bir ayrımcılık söz konusudur.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS):

MSHUS Madde 10(3) mahpusların ıslahı ve sosyal rehabilitasyonunu ceza infaz sisteminin temel amacı olarak vurgular. Bu ilke, İnsan Hakları Komitesi'nin kırk dördüncü oturumunda kabul edilen ve her bir taraf devletteki cezaevi sisteminin işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi talep eden 21 No.lu Genel Yorum'da daha da vurgulanmıştır. Daha da önemlisi, hiçbir ceza infaz sisteminin sadece cezalandırıcı nitelikte olmaması gerektiğini, bunun yerine temelde mahkumun yeniden ıslahını ve sosyal rehabilitasyonunu amaçlaması gerektiğini vurgulamaktadır.^[12]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS):

AİHS'nin özgürlük ve güvenlik hakkını güvence altına alan 5. maddesi siyasi mahpuslar da dahil olmak üzere tüm bireyler için geçerlidir. Bu maddenin yorumlanması, risk değerlendirmesi ve rehabilitasyon potansiyeline dayalı tahliye mekanizmalarında eşit muamele ihtiyacını vurguladığı için siyasi mahpusların erken tahliyesi üzerinde etkileri vardır.

BM Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar (Nelson Mandela Kuralları):

Nelson Mandela Kuralları, kuralların ayrımcılık yapılmaksızın tarafsız bir şekilde uygulanmasını savunur (Kural 2). Bu nedenle, diğer mahkumlarla aynı rehabilitasyon ve erken tahliye fırsatlarına sahip olması gereken siyasi mahkumları da kapsar. Yaptırımlarda adil ve usulüne uygun süreç vurgusu evrensel olarak geçerlidir ve siyasi mahpusların erken tahliye tedbirlerinden haksız yere dışlanmamasını sağlar.^[13]

Hapis Dışı Tedbirler için Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Tokyo Kuralları):

Tokyo Kuralları ayrımcılık yapmama ilkesinin altını çizer ve gözaltı dışı tedbirlerin kişinin siyasi görüşüne veya inancına bakılmaksızın tutarlı bir şekilde uygulanması gerektiğini vurgular (Kural 2.2). Bu tedbirlerin suçun niteliği ve suçlunun geçmişiyle uyumlu olacak şekilde tasarlanan esnek yapısı siyasi mahkumları da kapsamalıdır.^[14]

Avrupa Konseyi'nin İlgili Tavsiye Kararları:

Avrupa Konseyi çerçevesinde, Türkiye'de özellikle siyasi mahpuslara yönelik denetimli serbestlik ve erken tahliye mekanizmalarının değerlendirilmesinde iki önemli tavsiye ve hüküm seti önemli referanslar olarak öne çıkmaktadır.

Şartlı Salıvermeye ilişkin (2003) 22 sayılı Tavsiye Kararı:^[15]

Bu tavsiye kararı şartlı tahliyeye uygunluk için açık ve kesin kriterlerin önemini vurgulamaktadır. 22 (2003) sayılı Tavsiye Kararı'nın 18. Maddesi, yeniden yerleştirme programlarının uygunluğunun yanı sıra, mahkumların kendilerine özgü kişilikleri ile sosyal ve ekonomik koşullarını dikkate alan bu tür kriterlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Madde 20, yasalara saygılı vatandaşlar olarak topluma yeniden entegrasyon için asgari gereklilikleri karşılayan tüm mahpuslar için erişilebilirliği sağlayan şeffaf ve eşitlikçi kriterlere duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Bir mahpusun bu kriterleri karşılamadığını gösterme sorumluluğu yetkililere aittir. Bu maddeler, Türkiye'nin şartlı tahliye uygulamalarını değerlendirmek için hayati ölçütler olarak hizmet etmekte ve bireyselleştirilmiş değerlendirmeler ve başarılı rehabilitasyon çağrısının altını çizmektedir.

Denetimli Serbestlik Kurallarına ilişkin CM/REC(2010)1 sayılı Tavsiye Kararı:^[16]

CM/REC(2010)1 sayılı Tavsiye Kararı, denetimli serbestlik için kapsamlı bir dizi ilke sunmakta ve adaleti, ayrımcılık yapmamayı, etik standartları ve hesap verebilirliği vurgulamaktadır. Madde 4, denetimli serbestlik kurumlarının ayrımcılıktan uzak adil bir muamele sağlamak için hükümlü bireylerin bireysel özelliklerini, koşullarını ve ihtiyaçlarını dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Madde 5, yaptırımların veya tedbirlerin yasal olarak öngörülen ve vaka bazında belirlenenlerin ötesinde gereksiz yükler getirmemesi gerektiğinin altını çizer. Madde 13, denetimli serbestlik kurumlarının tüm faaliyet ve müdahalelerinde en yüksek ulusal ve uluslararası etik ve mesleki standartlara uyulmasını vurgulamaktadır. Ayrıca 14, 99 ve 100. maddeler, denetimli serbestlik sistemi içerisinde hesap verebilirlik, şeffaflık ve adaletin sağlanması için hem mevzuatta hem de uygulamada erişilebilir, tarafsız ve etkili şikâyet usullerini savunmaktadır.

Bu tavsiyeler ve hükümler, denetimli serbestlik ve erken tahliye mekanizmalarında bireyselleştirilmiş değerlendirmelerin, şeffaflığın, ayrımcılık yapmamanın ve etik standartların önemini toplu olarak vurgulamakta ve Türkiye'nin denetimli serbestlik ve erken tahliye sistemlerinde siyasi mahpuslara ve diğer mahkûmlara yönelik muamelesini değerlendirmek için kritik kılavuzlar oluşturmaktadır.

Bu uluslararası taahhütlere ve kılavuz ilkelere rağmen, Türkiye erken tahliye mekanizmalarını uygularken siyasi mahpuslara farklı muamele uygulamaktadır. Siyasi mahpuslar, diğer kategorilerdeki mahpuslara tanınan denetimli serbestlik ve şartlı tahliye haklarının reddedilmesi de dahil olmak üzere, sıklıkla keyfi uygulamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Örnek Olay İncelemeleri: Özgürlük Arayışı

Türkiye'nin ceza adaleti sisteminin karmaşık yapısı içinde, siyasi mahpuslar için denetimli serbestlik ve koşullu salıverme konusu bir endişe odağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, denetimli serbestlik ve koşullu salıverme taleplerinin ele alınışındaki sistemik örüntülerin altını çizen, tekrar eden zorlukları ve tartışmalı uygulamaları ortaya çıkaran bir dizi vaka incelenmektedir. Bu vakalar, farklı geçmişlere ve aidiyetlere sahip bireylerin deneyimlerini aydınlatmakla birlikte, ülkedeki pek çok siyasi mahpusun karşı karşıya kaldığı ortak bir mücadeleye de ışık tutmaktadır.

Vaka 1: Şartlı Tahliye Reddi (2023)

Gülen hareketine üye olduğu iddiasıyla hüküm giymiş bir siyasi mahpus olan X'in şartlı tahliye hakkı Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulu tarafından reddedildi. Kurul'un mahkumun 'İyi Hal' sergilemediği düşüncesine dayanan kararı, X'in ailesiyle birlikte tahliye sonrası yaşam planlarına ilişkin 'teyide muhtaç istihbari bilgilere' dayanıyordu - kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgisi olmayan bilgiler. Ayrıca Kurul, somut kanıt olmamasına rağmen X'in örgütten ayrılma beyanını 'samimiyetsiz' olarak değerlendirmiştir. Kurul ayrıca, mahkumun algılanan ayrımcılığa karşı 'haklarını arama' niyetini de 'suçlayıcı ve tehdit edici' olarak yorumladı. İnfaz Hakimliği ve Ağır Ceza Mahkemesi'ne yapılan itirazlar da benzer şekilde yeterli gerekçe gösterilmeksizin reddedilmiştir. Sonuç olarak, X haksız yere cezasının tamamını kapalı bir ceza infaz kurumunda çekmeye zorlanmış ve hem denetimli serbestlik hem de şartlı tahliye haklarından mahrum bırakılmıştır.

Vaka 2: Reddedilen Denetimli Serbestlik (2022)

Gülen hareketiyle ilişkili bir başka kişi, Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulu kararıyla denetimli serbestlik hakkından mahrum bırakıldı. 60 günlük bir gözlem süresinin ardından, mahkumun tarafsız bir odaya nakli değerlendirildi ve nihayetinde böyle bir koğuşa yerleştirilmesi onaylandı. Mahkumun cezasının geri kalanını denetimli serbestlik koşulları altında çekmek istemesine rağmen, karar mercileri, ilgili kurumlardan gelen raporlar doğrultusunda, mahkumun iddia edilen terör örgütüyle bağlarını kopardığına dair tatmin edici bir sonuca ulaşmamıştır. Sonuç olarak Kurul, mahpusun örgütten ayrılma konusundaki samimiyetini teyit etmek için gerekli koşulların karşılanmadığı sonucuna varmıştır. Mahpusun, ilişkili olduğu iddia edilen örgütle bağlarını kopardığına dair açık beyanına rağmen, bu önemli beyan açıklanamaz bir şekilde değerlendirme sürecinden çıkarılmıştır. Karar mercileri, somut gerekçeler sunmak yerine, kararlarını yalnızca öznel 'kanaatlere' dayandırarak, yerleşik gerçeklerden ve yasal ilkelerden önemli ölçüde saparak, keyfi bir şekilde vermişlerdir.

Vaka 3: Reddedilen Denetimli Serbestlik (2022)

Gülen hareketiyle bağlantılı bir siyasi mahpusu ilgilendiren bir başka endişe verici olayda, Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulu, mahpusun örgütten ayrılışının samimiyetini onaylamayı reddederek son derece keyfi bir tutum sergilemiştir. Kurul'un bu kararının gerekçesi birkaç faktörün sorunlu bir şekilde yorumlanmasına dayanıyordu. İlk olarak, mahpusun duruşma sırasında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanmadığına işaret ederek, bunu mahpusun iddia edilen örgütle bağlarını gerçekten koparmadığını iddia etmek için kanıt olarak kullanmışlardır. Yargılama sürecinden elde edilen bu değerlendirme, somut kanıtlarla olan zayıf bağlantısına rağmen, karar verme sürecinde önemli bir belirleyici olarak kullanılmıştır. Kurul ayrıca, Covid-19 pandemisi sırasında kısıtlı ziyaret protokollerine atfedilen mahkumun telefon görüşmelerine ilişkin veri eksikliğini de mahpus aleyhine kullanmıştır. Bununla birlikte, sonraki gerekçeleri endişe verici bir hal almaktadır. Kararda açıkça şu belirtilmiştir: "Ancak hükümlü ve tutukluların telefon görüşmelerinin, gelen ve giden mektuplarının, kapalı ve açık ziyaretçi görüşmelerinin ceza infaz kurumumuzca incelendiğini ve izlendiğini bilmeleri nedeniyle herhangi bir örgütsel faaliyette bulunmamaya özen gösterdikleri bilinmektedir." Bu ifade son derece sorunlu ve önyargılı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Kurul'un, samimiyet belgesini reddetmek için gerekçe olarak mahpus aleyhine veri bulunmamasını kullandığı, durumun zorlama ve keyfi bir yorumuna başvurduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, özellikle saçma bir şekilde, Kurul, mahkumun sadece denetimli serbestlikten yararlanmak için başvurmasının, örgütte aktif üyeliğinin devam ettiğinin kanıtı olduğu sonucuna varmıştır. Özünde, mahpusun yasal bir hakkını kullanmak için yaptığı meşru girişim, herhangi bir ek kanıt veya sağlam bir gerekçe olmaksızın, mahpusun örgütle devam eden ilişkisini tek taraflı olarak belirleyen ciddi bir kararın tek dayanağı olarak ona karşı kullanılmıştır. Dahası, Kurul'un kararı ispat yükünü doğrudan mahkuma yüklemeye çalışmış ve bu tutumuna dayanak olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki bir maddeyi göstermiştir. Ancak, ortada bir hukuk davası bulunmadığından, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun bu davada mahkuma uygulanmasının uygun olmayacağına altını çizmek gerekir. Ayrıca, hem ulusal mevzuat hem de bir Avrupa Komisyonu Tavsiye Kararı, ispat yükümlülüğünü açıkça Kurul'a vermekte ve mahpusların denetimli serbestlik ve şartlı salıverme haklarına ilişkin kararların doğrulanması sorumluluğunu vurgulamaktadır. Bu arada, mahpusun İnfaz Hakimliği'ne yaptığı itiraz gerekçe gösterilmeksizin reddedilmiştir.

Vaka 4: Reddedilen Denetimli Serbestlik (2022)

Gülen hareketiyle bağlantılı bir siyasi mahpusu ilgilendiren bir başka davada, tutarsız ve keyfi karar verme konusunda endişe verici bir modelle karşılaşıyoruz. Mahpus tarafsız bir koğuşa nakledilmişti. Bu süre boyunca mahpusun davranışları takdire şayandı. Herhangi bir disiplin cezası almadan tertemiz bir sicil tutmuştur. Dahası, kurum yetkilileriyle etkileşimleri saygılı ve nazik kalmıştır. Gelen ve giden mektup yazışmaları ve mevcut tarih incelendiğinde terörizmle ilişkili hiçbir ifadeye rastlanmamıştır. Telefon kayıtlarının incelenmesi de aynı derecede önemlidir; bu kayıtlar mahpusun konuşmalarının ağırlıklı olarak sıradan, günlük konular etrafında döndüğünü

göstermiştir. Bu görüşmelerde iddia edilen terör örgütüyle herhangi bir bağlantı izine rastlanmamıştır. Ayrıca, ziyaretçi kayıtlarının kapsamlı bir incelemesi, mahpusun eşi, annesi, babası, kayınvalidesi ve çocukları da dahil olmak üzere ailesinin ziyaretlerini sıklaştırdığını vurgulamıştır. Bu etkileşimlerden bir terör örgütüyle bağa ilişkin herhangi bir kırmızı bayrak ortaya çıkmamıştır. Mahpus ile yapılan görüşme sırasında, mahpus iddia edilen örgütle arasına kesin bir mesafe koymuştur. Kendisini örgütten tamamen ayırdığını açıkça ifade etmiştir. Daha önceki herhangi bir ilişkiden dolayı derin pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir. Ancak, şaşırtıcı bir şekilde, Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulu, mahpusun örgütten ayrıldığını doğrulayacak hiçbir somut kanıt elde edilemediğini ileri sürmüştür. Mahpusun örgütten ayrılışının samimiyetini kesin olarak kanıtlayacak bir durumun ortaya çıkmadığını iddia etmişlerdir. Kararda ayrıca, söz konusu örgütün faaliyetlerine devam ettiğine dair kamuoyunda var olduğu iddia edilen bilgilere atıfta bulunularak, örgütün 'varlığını gizleme ve bireyleri etkileme konusundaki istisnai yeteneği' vurgulanmıştır. Ayrıca, örgütün tam olarak dağıtılmadığını ve ceza infaz kurumlarında yerleşmeye çalıştığı belirtilmiştir. Sonuç olarak Kurul, mahpusun örgütten ayrılışının samimiyeti konusunda olumlu ve kesin bir görüş oluşturmayı reddetmiştir. Nihayetinde Kurul, iddia edilen terör örgütleriyle ilişkili kişilerin kesin bir kanaat oluşana kadar gözlem altında tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, mahpusun İnfaz Hakimliği'ne ve ardından Ağır Ceza Mahkemesi'ne yaptığı itirazlar, her ikisi de yeterli gerekçeden yoksun olarak yersiz bir şekilde reddedilmiştir.

Vaka 5: Reddedilen Denetimli Serbestlik (2022)

Bir başka cesaret kırıcı vakada, hapisteki bir bireyin değerlendirilmesi kafa karıştırıcı bir durum ortaya koymaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan bu kişi, ziyaretler, mektuplar ve telefon görüşmeleri yoluyla aile bağlantılarını aktif bir şekilde sürdürmekte ve bir dizi övgüye değer davranış ve nitelik sergilemektedir. Lise mezunu, sporla uğraşır, saygılı ve işbirlikçi davranışlar sergiliyor ve hatta okuma, resim ve müzik gibi hobiler ediniyor. Dahası, iddia edilen örgütle geçmişteki ilişkisinden dolayı derin pişmanlık duyduğunu ifade etmektedir. Görüşmeler sırasında, bu kişi, bilgisayar teknisyeni olarak kendi alanında bir iş bulma ve ailesiyle birlikte yeni bir eve taşınma gibi somut planlarla birlikte, tahliye edildikten sonra topluma yeniden entegre olma konusundaki samimi arzusunu ikna edici bir şekilde aktarmaktadır. Daha da önemlisi, kurum düzenlemelerine titizlikle uymakta, toplu faaliyetlere aktif olarak katılmakta ve sürekli olarak temiz ve düzenli bir yaşam ortamı sürdürmektedirler. Ancak, bu son derece olumlu göstergelere rağmen, değerlendirme açıklanamaz bir şekilde şartlı tahliye kararı vermekte yetersiz kalıyor. Bunun yerine, bireyin hapsedildiği süre boyunca sergilediği davranışlar ve yeniden entegrasyona yönelik açık niyetleri aksini gösterse de, bireyin iddia edilen örgütle bağlarını koparmaya isteksiz olduğu iddiasına ilişkin muğlak iddialara dayanıyor.

Vaka 6: Kürt Siyasi Mahpuslar İçin Denetimli Serbestlik veya Şartlı Tahliyenin Reddi (2023)

HDP Mardin Milletvekili Beritan Güenş Altın, 15 Ağustos 2023 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu 3326 sayılı yazılı soru önergesinde^[17], Sincan Kadın Kapalı Cezaevi'nde bulunan bir grup Kürt siyasi mahpusun içinde bulunduğu rahatsız edici duruma ışık tuttu. Bu kişiler kendilerini İdare ve Gözlem Kurulları'nın keyfi kararlarının oluşturduğu bir ağın içinde buldular ve bu da denetimli serbestlik veya koşullu salıverilmeye uygun olmalarına rağmen cezaevinde kalmaya devam etmeleriyle sonuçlandı.

1. Ağrı Belediyesi Eş Başkanı M.K., İdare ve Gözlem Kurulu tarafından talep edilen pişmanlık hükümlerine uymayı reddettiği için cezaevinde kalmaya devam etti. Bu ret, "iyi hal" kriterlerini karşılamama olarak gösterildi.
2. Varto İlçesi eski Belediye Eş Başkanı S.E., örgütten ayrıldığına dair devam eden şüpheler ve tahliye edildikten sonra suç faaliyetlerinden uzak durma motivasyonunun düşük olduğu algısı nedeniyle tahliye talebinin reddedilmesiyle karşı karşıya kaldı.

3. J.A.'nın 27 Ekim 2021'de tahliye edilmesi planlanıyordu, ancak İdare ve Gözlem Kurulu, pişmanlık duymamasını ve bağımsız bir koğuşa geçme konusundaki isteksizliğini gerekçe göstererek tahliyesini defalarca engelledi.
4. Ağrı İl Eş Başkanlığı görevini yürütürken 2016 yılında "örgüt üyeliği" suçlamasıyla tutuklanan Ö.D. cezaevinde kalmaya devam etti. Örgüte katılımı sorgulandığında "pişmanlık duyacak bir şeyinin olmadığını" söylemesi, tutukluluğunun devamına gerekçe olarak gösterildi.
5. Hiç evlenmemiş bir kadın olan R.E. hakkındaki kararda kendisi ile alakalı olmayan "kocasını kasten öldürmek" ve "gasp" suçlamalarına yer verilmiştir. Yetkililer, kadının serbest bırakılmasının ölen adamın ailesi ve akrabaları için güvenlik tehdidi oluşturacağını savundu.
6. N.Y., görüşmelere gelmediği, rehabilitasyon programlarına katılmayı reddettiği, hiçbir iyileşme belirtisi göstermediği ve topluma yeniden entegre olmaya hazır olmadığı düşünüldüğü için tahliyesinde defalarca gecikmelerle karşılaştı. Kurul, yeniden suç işlemeyeceğine dair hiçbir güvence olmadığına inanıyordu.
7. H.Y. slogan atma, marş söyleme, açlık grevi yapma ve örgütsel davranışlar sergileme gibi faaliyetler nedeniyle infaz tarihinde ertelemelerle karşılaştı.
8. R.K.'nin infazı "topluma entegre olmaya hazır olmadığı" gerekçesiyle dört kez ertelendi.
9. Karayazı Belediyesi Eş Başkanı Z.H.B., "Neden HDP'den Eş Başkan oldunuz?", "Sizi nasıl ikna ettiler?", "Ne tür çalışmalar yaptınız?", "Pişman mısınız?", "Çıkınca ne yapmayı planlıyorsunuz?" gibi sorulara tatmin edici yanıtlar veremediği için incelemeye alındı. Erken tahliyesi toplum güvenliği açısından uygun görülmedi.
10. S.D. pişmanlık duymaması, örgüt koğuşunda kalması, İdare ve Gözlem Kurulu'na çıkmaması ve radikalleşme eğiliminin yüksek görülmesi nedeniyle cezaevinde kalmaya devam etti.
11. M.Y., 30 yıl hapis yatmış, bir davadan beraat etmiş, ancak başka bir davanın devam etmesi nedeniyle tahliyesi reddedilmiştir.
12. Yine 30 yıl hüküm giymiş bir başka mahpus olan S.D. ise "pişman olmadığı" gerekçesiyle infazının reddedilmesiyle karşı karşıya kaldı.

Siyasi Mahpusların Denetimli Serbestlik ve Şartlı Tahliye Taleplerinin Ele Alınış Biçimleri

Türkiye'de siyasi mahpusların denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme taleplerinin ele alınışı incelendiğinde, tekrar eden bazı örüntüler ortaya çıkmaktadır. Bu örüntüler, benzer durumdaki önemli sayıda bireyi etkileyen karar alma sürecindeki sistemik bir zorluğu ortaya koymaktadır:

- **Varsayılan Örgütsel Bağlara Israrla Güvenilmesi:** Birçok vakada, karar vericilerin sürekli olarak siyasi mahpusların iddia edilen terör örgütleriyle aktif bağları olduğu varsayımına dayandığı yinelenen bir model ortaya çıkmaktadır. Bu kararlar genellikle bu tür bağlantıları destekleyen somut, doğrulanabilir kanıtlardan yoksundur. Bunun yerine, öznel yorumlar ve algılanan bağlantılar tarafından şekillendirilirler.
- **İspat Yükünün Yanlış Uygulanması:** Dikkate değer bir sistemik sorun da ispat yükümlülüğünün yanlış uygulanmasıdır. Birçok durumda, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye için uygunluğu kanıtlama yükümlülüğü yanlış bir şekilde mahpusların kendilerine yüklenmektedir. Bu durum, hem ulusal mevzuatla hem de bu tür tahliyelerin uygunluğunu kanıtlama sorumluluğunu açıkça ilgili idari kurullara veren uluslararası tavsiyelerle çelişmektedir.
- **Davranış ve İfadelerin Keyfi Olarak Yorumlanması:** Karar verme süreci sıklıkla siyasi mahpusların davranış ve ifadelerinin keyfi yorumlanmasıyla gölgelenmektedir. Örneğin, hak arama ifadeleri veya denetimli serbestlik gibi yasal hükümlerden yararlanma, bazen haksız bir şekilde devam eden örgütsel bağlılığın kanıtı olarak değerlendirilmektedir. Bu yorumlar genellikle yerleşik gerçeklerden ve hukuki ilkelere sapmaktadır.
- **Varsayımlara ve Genel Bilgiye Aşırı Güven:** Birçok kararın, söz konusu örgütlerin sürekliliği ve gizli doğasına ilişkin varsayımlara orantısız bir şekilde dayandığı görülmektedir. Mahpusların eylemleriyle ilgili somut kanıtları incelemek yerine, örgütlerin faaliyetleriyle ilgili genel varsayımlara dayanmaktadırlar. Bu genellikle denetimli serbestlik ve şartlı tahliyenin reddedilmesi için bir gerekçe olarak kullanılmaktadır.
- **Temyiz Kararlarındaki Yetersiz Gerekçe:** İnfaz Hakimlikleri ve Ağır Ceza Mahkemeleri gibi daha yüksek yargı mercilerine yapılan itirazlar sıklıkla yeterli gerekçeden yoksun ret kararlarıyla sonuçlanmaktadır. Bu kararlar, denetimli serbestlik veya koşullu salıverilmenin reddedilmesinin ardındaki gerekçeyi ifade etme açısından şeffaflıktan yoksundur. Sonuç olarak, mahpuslar bu kararların ardındaki gerekçeler hakkında sınırlı bilgiye sahip olmakta ve temyiz ya da telafi yolları sınırlı kalmaktadır.
- **Olumlu Davranış Göstergelerinin Hafife Alınması:** Birçok davada gözlemlenen endişe verici bir eğilim de mahpusların olumlu davranış göstergelerinin hafife alınmasıdır. Bu göstergeler arasında eğitim çalışmaları, yapıcı faaliyetlere katılım ve kurumsal düzenlemelere tutarlı bir şekilde uyma gibi faktörler yer almaktadır. Bu olumlu rehabilitasyon ve topluma yeniden entegrasyona hazır olma göstergelerine rağmen, karar mercileri, bireyin topluma yeniden entegrasyona hazır olup olmadığına dair kapsamlı bir değerlendirmeden ziyade algılanan örgütsel bağlara öncelik vererek şartlı tahliyeyi reddetmektedirler.

Özetle, bu örüntülerin kapsamlı bir analizi, Türkiye'de siyasi mahpuslara yönelik muamelede sistemik bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut sistem, genellikle mahpusların davranışlarına ve belirli örgütlerle iddia edilen bağlantılarına ilişkin muğlak, öznel ve keyfi yorumlara dayanarak, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye taleplerini reddetme eğilimindedir. Bu kararlara sıklıkla net bir kanıt temeli olmaksızın varılıyor ve yerleşik hukuki normlara aykırı olarak ispat yükünün hatalı bir şekilde mahpusların üzerine yıkıldığı örnekler de mevcut. Sonuç olarak, siyasi mahpusların denetimli serbestlik ve şartlı tahliye haklarına erişimde orantısız engellerle karşılaştıkları rahatsız edici bir eğilim ortaya çıkmaktadır.

Türk Makamları İçin Tavsiyeler

Adalet Bakanlığı

- Yasal Çerçevenin Gözden Geçirilmesi ve Revize Edilmesi: Uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumun sağlanması için siyasi mahkumların şartlı tahliyesi ve denetimli serbestlikle ilgili yasal çerçevenin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi. Ayrıca, terör suçları için ayrı bir İdare ve Gözlem Kurulu oluşturulması uygulamasına, değerlendirme sürecinde tarafsızlık ve adalete ilişkin endişelere katkıda bulunabileceği için son verilmesi tavsiye edilmektedir.
- Şeffaf ve Objektif Kriterler Uygulanması: Denetimli serbestlik ve koşullu salıvermeye uygunluğun belirlenmesi için açık ve objektif kriterler geliştirin ve keyfi karar verme sürecini ortadan kaldırılması.
- Uluslararası Standartlarla Uyumluluğun Sağlanması: Denetimli serbestlik ve koşullu salıverme taleplerinin değerlendirilmesi sürecinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından sağlananlar gibi uluslararası insan hakları standartlarının, tavsiyelerin ve kılavuz ilkelerinin tutarlı bir şekilde uygulanması.
- İspat Yükünün Mahkumlardan Alınması: İspat yükümlülüğünün uluslararası standartlara uygun olarak mahpuslardan alınıp taleplerini değerlendirmekle sorumlu makamlara verilmesi.
- Gözetim Mekanizmalarının Oluşturulması: Denetimli serbestlik ve koşullu salıverme ile ilgili karar alma sürecini izlemek ve değerlendirmek için bağımsız gözetim mekanizmalarının oluşturularak şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması.
- Yeterli Eğitimin Sağlanması: Cezaevi personeline, Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulu üyelerine ve hukukçulara insan hakları ilkeleri, uluslararası standartlar ve denetimli serbestlik ve koşullu salıvermenin adil bir şekilde uygulanması konularında özel eğitimler verilmesi.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

- Adil Muamele Sağlanması: Uluslararası insan hakları ilkeleri doğrultusunda, aidiyetleri veya suçlamaları ne olursa olsun tüm mahpuslara adil ve tutarlı muamele uygulanması.
- Veri Toplama ve Yayınlama: Denetimli serbestlik ve koşullu salıverme kararlarıyla ilgili verilerin sistematik olarak toplanması, analiz edilmesi ve yayınlanması, şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması.

Cezaevi İdareleri

- Kuralların Adil Uygulanması: Cezaevi kurallarının adil ve hakkaniyetli bir şekilde uygulanmasının sağlanması ve siyasi bağlantılara dayalı her türlü ayrımcılıktan kaçınılması.
- İnsan Haklarına Saygı Gösterilmesi: Adil yargılanma, yeterli tıbbi bakım ve avukata erişim hakkı da dahil olmak üzere mahkumların insan haklarını koruyun.
- Düzenli İzleme: Cezaevlerinin koşullarının sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, mahkumlara yönelik muamelede uluslararası standartları karşıladıklarının garanti altına alınması.

Uluslararası Kurumlara Tavsiyeler

Avrupa Birliği (AB):

- Cevap ve Şeffaflık Talep Edilmesi: AB, siyasi tutuklularla ilgili 500 yazılı soru önergesine ilişkin olarak Türk hükümetinden kesin bir şekilde cevap talep etmelidir. Cevap verilmemesi, hesap verebilirlik ve şeffaflığın açıkça göz ardı edilmesidir.
- Kamuoyu önünde kınama: Türkiye'nin eylemlerini kamuoyu önünde kınanmalı ve siyasi mahpusların karşı karşıya kaldığı vahim adaletsizliklerin altını çizilmelidir. AB, güçlü endişelerini ifade etmek ve derhal harekete geçilmesini talep etmek için diplomatik kanalları kullanmalıdır.
- Üst Düzey Diplomasi Yürütülmesi: AB'nin yakın çevresindeki bu insan hakları ihlallerine müsamaha göstermeyeceğini ve bunların AB-Türkiye ilişkileri açısından ciddi sonuçları olacağını vurgulamak üzere Türk yetkililerle üst düzey diplomatik girişimlerde bulunulmalıdır.

Avrupa Komisyonu:

- İzleme ve Raporlama: Avrupa Komisyonu, başta siyasi mahpuslar olmak üzere, Türkiye'deki ceza infaz sistemindeki insan hakları ihlallerini izlemek ve ortaya çıkarmak üzere güçlü bir izleme ve raporlama mekanizması kurmalıdır.
- Koşulluluk: AB mali yardımını, Türkiye'nin siyasi mahpuslara yönelik muamelesinde somut iyileşmeler ve uluslararası insan hakları standartlarına bağlılık şartına bağlamalıdır.
- Yasal Reformlar için Baskı Yapılması: Denetimli serbestlik ve şartlı tahliye mekanizmalarında bireyselleştirilmiş değerlendirmelere, adalete ve ayrımcılık yapılmamasına vurgu yaparak Türkiye'de kapsamlı yasal reformlar yapılması savunulmalıdır.
- İnsani Yardım ve Destek: Siyasi mahpusların çektikleri acıları hafifletmek için hukuki destek, tıbbi bakım ve psikolojik danışmanlık da dahil olmak üzere insani yardım ve destek sunulmalıdır.

BM Kuruluşları:

- Uluslararası Denetim: Birleşmiş Milletler, Türkiye'nin insan hakları siciline, özellikle de siyasi mahpuslara ilişkin incelemelerini yoğunlaştırmalıdır. Bu inceleme aciliyet ve titizlikle yürütülmelidir.
- Uluslararası Anlaşmalara Başvurulması: Türkiye'yi ihlallerinden sorumlu tutmak için uluslararası anlaşmalardan yararlanılmalı ve denetimli serbestlik ve şartlı tahliye mekanizmalarında ayrımcılık yapmama, şeffaflık ve etik standartlara duyulan ihtiyaç vurgulanmalıdır.
- Acil Oturum: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, Türkiye'deki cezaevlerinin endişe verici durumunu ele almak üzere acil toplantı çağrısında bulunmalı ve uluslararası toplumun bu tür ihlallere müsamaha göstermeyeceğine dair açık bir mesaj gönderilmelidir.
- Görev Gücü Oluşturulması: Türkiye'de siyasi mahpuslara yönelik insan hakları ihlallerinin boyutunu araştırmak ve belgelemek üzere uzmanlaşmış bir BM görev gücü oluşturulmalı ve uluslararası toplum için ayrıntılı bir rapor hazırlanmalıdır.

Sonuç

Türkiye'deki siyasi mahpuslar özgürlük arayışında zorlu bir mücadeleyle karşı karşıyadır. Bu çalışma, denetimli serbestlik ve koşullu salıverme haklarının adil bir şekilde uygulanmasını engelleyen rahatsız edici bir engeller ve keyfi uygulamalar modelini ortaya çıkarmıştır.

Analizimiz, bu hakların reddinin genellikle öznel yorumlara, teyit edilmemiş istihbari bilgilere ve tutarsız karar alma süreçlerine dayandığını ortaya koymaktadır. Bu eylemler sadece bireysel özgürlükleri ihlal etmekle kalmıyor, aynı zamanda adalet ve insan hakları ilkelerine de zarar veriyor.

Uluslararası standartlara ve yasal çerçevelere rağmen, sistemin eksiklikleri devam etmektedir. İspat yükünün mahkumlara yüklenmesi, somut delillerin göz ardı edilmesi ve ilgisiz faktörlerin kullanılması, endişe verici bir inkar döngüsüne katkıda bulunmaktadır.

Adil ve hakkaniyetli bir sisteme ulaşmak için, Türk makamlarının denetimli serbestlik ve koşullu salıverme sürecini yeniden değerlendirmesi ve reforma tabi tutması zorunludur. Objektif ve şeffaf kriterlerin yanı sıra uluslararası normlara bağlılık da bu kararlara rehberlik etmelidir.

Sonuç olarak, insan haklarının ve adalet ilkelerinin korunması her şeyden önemli olmaya devam etmelidir. Bu değerlere sahip çıkan bir toplum tüm vatandaşlarına fayda sağlar. Bu çalışmanın acil değişim ihtiyacına ışık tutmasını ve reform için bir katalizör görevi görmesini umuyoruz.

Dipnotlar

- [1] Gülen hareketi, Türk alim Fethullah Gülen tarafından kurulan sosyal ve inançtan ilham alan bir harekettir. 'FETÖ - Fethullahçı Terör Örgütü' teriminin Türk hükümeti tarafından Gülen hareketini bir terör örgütü olarak tanımlamak için ortaya atıldığını belirtmek önemlidir. Ancak bu sınıflandırma uluslararası alanda geniş çapta tartışılmakta ve pek çok kişi bunun siyasi amaçlarla kullanılan uydurma bir etiket olduğunu kabul etmektedir. Gülen hareketi ne BM ne de AB tarafından terör örgütü olarak tanımlanmamıştır. Türk hükümetinin Gülen hareketini bir terör örgütü olarak sınıflandırması, geçerliliği ve adilliği konusundaki endişeler nedeniyle önemli uluslararası inceleme ve eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Gülen hareketiyle bağlantılı üyelere yönelik terör isnadıyla yapılan siyasi zulüm yaygın bir şekilde kınanmıştır.
- [2] Solidarity With Others, Terror Crime Statistics, 2015-2021, <https://www.solidaritywithothers.com/terror-crime-statistics>
- [3] Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, 28 Temmuz 2023 tarihinde Gülen hareketiyle ilgili davalar hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir: 693.162 kişi hakkında adli işlem yapılmıştır. Halen devam eden 67.893 soruşturma ve 26.667 dava bulunmaktadır. Bugüne kadar 253 bin 754 kişi hakkında karar verildi. 122 bin 632 kişi hakkında mahkûmiyet kararı verildi. Cezaevlerinde halen 15 bin 539 hükümlü ve tutuklu bulunuyor. Bunların 12 bin 108'i hükümlü, 2 bin 605'i tutuklu, 826'sı tutuksuz yargılanıyor. Toplam 30 bin 672 kişi hakkında yakalama kararı bulunuyor. (Milliyet, "Bakan Tunç açıkladı: 19 bin kişi cezaevine geri dönecek!", 28.07.2023, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bakan-tunc-acikladi-19-bin-kisi-cezaevine-geri-donecek-6982570>)
- [4] BM İnsan Hakları Konseyi Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu, A/HRC/WGAD/2023/3, Distr: Genel 3 Mayıs 2023, Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu tarafından 27 Mart-5 Nisan 2023 tarihli doksan altıncı oturumunda kabul edilen görüşler, Ali Ünal (Türkiye) ile ilgili 3/2023 sayılı görüş, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/detention-wg/opinions/session96/A-HRC-WGAD-2023-3-AEV.pdf> (Diğer görüşler için: 66/2020 sayılı görüş, para. 67; No. 67/2020, para. 96; ve No. 84/2020, para. 76.)
- [5] BM Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar (Nelson Mandela Kuralları): Kural 39 - 'Hiçbir mahkum 37. kuralda belirtilen yasa ya da yönetmelik hükümleri ve adil ve usulüne uygun davranma ilkeleri dışında bir yaptırıma tabi tutulmayacaktır. Bir mahkum aynı eylem ya da suçtan dolayı asla iki kez cezalandırılmayacaktır.' https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf
- [6] Madde 105/A: (1) Hükümlülerin dış dünyaya uyumlarını sağlamak, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini ve güçlendirmelerini temin etmek amacıyla, açık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitimevinde bulunan ve koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına, ceza infaz kurumu idaresince hazırlanan değerlendirme raporu dikkate alınarak, hükmün infazına ilişkin işlemleri yapan Cumhuriyet başsavcılığının bulunduğu yer infaz hâkimi tarafından karar verilebilir. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5275.pdf>
- [7] Madde 107: (1) Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir. (2) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmidört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının yarısını infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler., <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5275.pdf>
- [8] <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/581/dosya/agustos-2022-istatistikleri02-09-202212-04-pm.pdf>
- [9] Madde 6(2)-ç: (2) Açık kurumlara ayrılabilme için, ayrıca; ... ç) Terör ve örgütlü suçlardan hükümlü olup, mensup oldukları örgütten ayrıldıkları idare ve gözlem kurulu kararıyla tespit edilenlerin koşullu salıverilme tarihine bir yıldan az süre kalması, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=16564&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- [10] Dr. Ersan Şen ve Av. Beyza Başer Berkün'ün "Bir Hükümlünün Örgütten Ayrılıp Ayrılmadığı Nasıl Belirlenir?" başlıklı makalesi, 18 Kasım 2020 tarihinde yayınlanmıştır. Erişim adresi: <https://sen.av.tr/tr/makale/hukumlunun-orgutten-ayrildiği-nasıl-belirlenir>
- [11] <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf>
- [12] HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. I), HUMAN RIGHTS COMMITTEE, Forty-fourth session Adopted: 10 April 1992, General Comment No. 21, "Article 10 (Humane treatment of persons deprived of their liberty)(Replaces general comment No. 9).", https://ccprcentre.org/page/view/general_comments/27783
- [13] The UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf
- [14] United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (the Tokyo Rules) (General Assembly resolution 45/110), https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_Non-custodial_Measures_Tokyo_Rules.pdf
- [15] Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole), <https://rm.coe.int/16800ccb5d>
- [16] Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7
- [17] https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y1/T7/WebOnergeMetni/b331b67a-cd9c-4c6a-9574-8ffd3b462d5d.pdf?TSPD_101_R0=08ffcef486ab2000731799fe791c65b2aa0157311081cf6fb0fceb7db621a9800bc5cf66c89576010872708d5714300061341a792919fc06c1b0c6e6d193f1c5e1f142e069ffd6131549449fd842eda000c70c3b2dc8352c6529be46619eb3ca